

ใบความรู้ที่ ๔ เรื่อง เงินถุงแดงกับอิสรภาพของชาติจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง เงินถุงแดงสู่อิสรภาพของชาติ
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๓๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

เงินถุงแดงกับอิสรภาพของชาติจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒

ผู้เรียบเรียง : วรพงษ์ แพร่มวง, วิทยากรปฏิบัติการ กลุ่มงานบริการวิชาการ ๒ สำนักวิชาการ

แหล่งที่มา : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักวิชาการ

วันที่ออกอากาศ : ๒๕๖๓-๑๑

ประเภทสิ่งพิมพ์ : ร้อยเรื่องเมืองไทย

หน่วยงานที่เผยแพร่ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักวิชาการ สถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา

เอกสารฉบับเต็ม

บางท่านคงเคยได้ยินเรื่องราวในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเงินถุงแดง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ว่าช่วยให้ไทยหรือสยามในขณะนั้นสามารถรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์จักรี ทรงเก็บออมเงินส่วนพระองค์ไว้เป็นจำนวนมาก โดยเก็บใส่ถุงผ้าสีแดงจึงเป็นที่มาของเงินถุงแดง เพื่อสำรองไว้สำหรับใช้เวลายามเมืองเกิดยุคเข็ญ เงินส่วนนี้เป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ที่รัชกาลที่ ๓ ทรงเก็บไว้ตั้งแต่สมัยยังเป็นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงแต่งสำเภาไปค้าขายกับต่างประเทศต่อเนื่องหลายปีทำให้มีกำไรมาก ครั้นเมื่อเสวยราชย์แล้วยังโปรดให้ขุนนางแต่งสำเภาค้าขายเรื่อยมา โดยรับสั่งว่า “เงินถุงแดง” ให้เก็บไว้ไถ่บ้านเมือง ที่รับสั่งเช่นนี้ดูราวกับทรงพยากรณ์ได้ว่าจะเกิด “วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ กรณีพิพาทกับฝรั่งเศส ทางฝรั่งเศสเรียกร้องดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พร้อมให้ไทยชดเชยค่าเสียหายเป็นเงิน ๒ ล้านฟรังก์และยังต้องวางเงินประกันอีก ๓ ล้านฟรังก์ แม้จะรวมเงินแผ่นดินและเงินที่พระบรมวงศานุวงศ์ร่วมกันบริจาคก็ยังไม่พอ ต้องนำเงินถุงแดงของรัชกาลที่ ๓ มาสมทบเป็นการไถ่บ้านเมืองด้วย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านการค้ามาตั้งแต่ทรงพระยศ เป็นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงกำกับกรมท่า ซึ่งมีหน้าที่ในด้านการค้า และการต่างประเทศ นอกจากจะทรงกำกับดูแลสำเภาหลวงแล้ว ยังทรงมีสำเภาค้าส่วนพระองค์ เช่นเดียวกับพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่หลายท่านที่ส่งสำเภาไปค้าขายกับต่างประเทศ เงินที่ได้กำไรมาจากสำเภาค้าส่วนพระองค์นี้ ทรงใส่ถุงผ้าสีแดงเก็บไว้ข้างพระแท่นบรรทม จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพระคลังข้างที่ จนมีจำนวนมากถึงกับต้องสร้างเป็นห้องเก็บไว้

วิธีการหารายได้ของพระองค์ท่าน คือ จัดตั้งเรือสำเภานำสินค้าไปค้าขายกับต่างประเทศ อย่างเช่นจีน อินเดีย และประเทศแถบเปอร์เซีย มีการค้าขายทั้งสำเภาหลวงและสำเภาของส่วนพระองค์ โดยทรงนำสินค้าของส่วนพระองค์ใส่เรือสำเภาของส่วนพระองค์ค้าขายกับต่างประเทศ ซึ่งเงินที่ได้มาในส่วนของสำเภาหลวงให้เข้าคลังหลวง ในส่วนของสำเภาของส่วนพระองค์ ได้ทรงแบ่งส่วนหนึ่งถวายรัชกาลที่ ๒ เพื่อนำเข้าพระคลังหลวง อีกส่วนหนึ่งทรงเก็บไว้เป็นเงินส่วนพระองค์ที่ทรงใส่ไว้ในถุงแดงข้างที่พระบรรทม เมื่อเงินเต็มถุงก็จะทรงนำเข้า พระคลังหลวงไว้เป็นสมบัติแผ่นดินทั้งหมด และทรงออมใหม่เพื่อพระราชทานเก็บเข้าพระคลังหลวงเป็นสมบัติแผ่นดินอีก ทั้ง ๆ ที่เป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และการที่ทรงใช้ถุงสีแดงใส่เงินนั้นอาจจะมาจากคติความเชื่อของชาวจีนที่ติดต่อกับค้าขายกับไทยมากในขณะนั้น ซึ่งจะนิยมนำเงินใส่ของสีแดงมอบให้ลูกหลานในเทศกาล หรืองานมงคลเพื่อความมั่งคั่งร่ำรวยและมีโชคดี สำหรับ

เหรียญที่อยู่ในถุงแดงนั้นเป็นเหรียญเม็กซิโก เนื่องจากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทย หรือสยามในขณะนั้นมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ สื่อที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจและค้าขายระหว่างประเทศจึงเป็นเงินเหรียญต่างประเทศที่มีการยอมรับกันในยุคนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีสกุลเงินต่างประเทศเป็นที่ยอมรับในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันภายในไทย เช่น เงินเม็กซิโก เงินเปรู และเงินรูปีของอินเดีย เป็นต้น จึงสันนิษฐานว่าเงินในถุงแดงน่าจะเป็นเงินต่างประเทศที่ใช้เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนในสมัยนั้น ดังเช่น เหรียญรูปนกของเม็กซิโก ซึ่งใช้เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนสินค้าที่หลายชาติให้การยอมรับ โดยเหรียญนกเม็กซิโกมีลักษณะเป็นเหรียญกลมแบนมีรูปนกอินทรีอยู่ด้านหนึ่ง (รูปนกอินทรีกางปีกปากคาบอสรพิษเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเม็กซิโก) ไทยจึงเรียกเหรียญนี้ว่า “เหรียญนก” แม้ว่าสื่อในการแลกเปลี่ยนสินค้าของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ จะเป็นเงินพดด้วงก็ตาม

จากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ กรณีพิพาทไทยกับฝรั่งเศสนั้น ส่งผลให้ไทยต้องจ่ายค่าปรับแก่ฝรั่งเศสภายใน ๔๘ ชั่วโมง มิฉะนั้นจะเสียดินแดนพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ซึ่งเหตุการณ์วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๕ ถือได้ว่าเป็นหนึ่งเหตุการณ์ที่ไทยเกือบเสียเอกราชมากที่สุดเมื่อจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในเดือนกรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เรือรบฝรั่งเศสได้ชัยชนะรุกผ่านเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยาเทียบท่าอยู่หน้าสถานทูตฝรั่งเศสในพระนครได้สำเร็จและได้หันปืนใหญ่น้อยบนเรือเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ทางฝรั่งเศสได้ยื่นคำขาดแก่รัฐบาลไทยโดยมีข้อเรียกร้องให้ไทยต้องจ่ายเงิน ๓ ล้านฟรังก์ ให้ชำระเป็นเงินเหรียญทันทีในการชดเชยค่าเสียหายต่าง ๆ โดยกำหนดภายใน ๔๘ ชั่วโมง มิฉะนั้นกองทัพฝรั่งเศสจะปิดอ่าวไทยและสั่งทูตฝรั่งเศสออกจากไทย ซึ่งอาจทำให้ไทยตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว เงินถุงแดงจึงถูกนำมาใช้สมทบเป็นค่าปรับที่ฝรั่งเศสเรียกร้อง โดยนำไปสมทบกับเงินในท้องพระคลังหลวงที่มีอยู่เพื่อนำไปเป็นค่าปรับสงครามแก่ฝรั่งเศส ซึ่งยังไม่เพียงพอกับเงิน ๓ ล้านฟรังก์ ทำให้เจ้านายชั้นพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนข้าราชการจึงช่วยกันถวายเงิน ทอง เครื่องประดับและของมีค่า ไปแลกเปลี่ยนเงินเหรียญรวบรวมใส่ถุงขนออกจากพระบรมมหาราชวัง กล่าวกันว่าเงินค่าปรับที่จ่ายให้ฝรั่งเศสนั้น เป็นเหรียญทองเม็กซิโกรวมทั้งหมด ๘๐๑,๒๘๒ เหรียญ ซึ่ง ๑ เหรียญเท่ากับ ๓.๒ ฟรังก์ น้ำหนักของเงินเหรียญทั้งหมดรวมกันกว่า ๒๓ ตัน ต้องขนกันตลอดวันบรรทุกใส่รถออกจากประตูต้นสนของพระบรมมหาราชวังไปลงเรือ ที่ท่าราชวรดิษฐ์ เพื่อให้ทันตามกำหนดที่ฝรั่งเศสยื่นคำขาดเนื่องจากมีเวลาจำกัดเพียง ๔๘ ชั่วโมง ผลจากลัทธิที่บรรทุกน้ำหนักเงินเหรียญ ๒๓ ตันนั้น ได้กดทับจนทำให้เกิดรอยลึกบนพื้นถนนเป็นทางทอดยาว

วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ นั้น ถือเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความเศร้าโศกเสียพระราชหฤทัยให้กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้ประชวรหนักจากการที่ฝรั่งเศสเข้ามารุกรานแผ่นดินจนท้อพระทัยอย่างหนัก ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้น ประเทศไทยได้ผ่านพ้นวิกฤตมาได้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้พระราชทานเงินถุงแดงที่ทรงเก็บสะสมไว้เมื่อครั้งทำการค้าสำเภากับชาวต่างประเทศและพระราชทานให้แก่แผ่นดิน สำหรับใช้ในยามที่บ้านเมืองเกิดภาวะคับขัน นำมาไถ่บ้านไถ่เมืองและรักษาเอกราชของชาติไว้ให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติฝรั่งเศสไว้ได้